

sen pedig az *esztétikai társadalmak* életét kutatja.

Ha Lalo esztétikáját szakkifejezésekkel akarjuk jellemezni, akkor az *intellektuális relativizmus* felel meg legjobban. A kettő közül a relativizmus különösen a társadalmi esztétikában érvényesül és magában foglalja Lalo egyéni újításait, intellektuálizmusa pedig az esztétika eddigi problémáival szemben való állásfoglalását jellemzi.

Intellektuálizmusából következik, hogy az esztétika tárgyát nem a „Szép” fogalmi meghatározásában, sem az esztétikai érzelmek tanulmányában, hanem a művészetnek, a művészetek történetének és kritikájának a filozófiájában jelöli meg; valamint, hogy nem tartja kielégítőnek a német szentimentalizmus „Einfühlung”-elméletét, hogy a játék-elmélethez erős szálak fűzik, hogy a művészet formái — ahogy ő mondja —, technikai elemeiben találja meg a tetszés igazi kellekeit és végül ugyancsak az intellektuális szempont eredménye, hogy elismeri a normatív esztétika lehetőségét, sőt szükségességét.

Azonban a normák mellett való állásfoglalásában már relativizmusa is szerepet játszik. A normákról való tanítása esztétikájának az alapja. Először is megkülönbözteti a normákat az örökös és megváltoztathatatlan dogmáktól. A normák igenis változnak a helyvel és korrall, azaz jobban mondva — s ez az egyik kapocs az egyéni és társadalmi esztétika közt — a társadalommal. Minden társadalomnak megvannak a normái, amelyek a társadalommal együtt változnak. Ezeknek a normáknak azonban cselekvő értékük is van, azaz irányítják a művészi termelést. A szép az, ami normális. Tehát egyik oldalról a társadalmaktól függenek a normák, a másik oldalról viszont a normák irányítják a társadalmat. Hogy mi a szép (normális), azt „a társadalom szabad, de nem általános meg egyezése dönti el, mely kollektív érvényű, mert szentesített”. Ezt a szentesítést a siker adja meg, ami megint társadalmi tény.

Miután így az esztétika alapelemeit szociológiai tényezőkkel hozza összefüggésbe, rámutat az ezen a területen szerepet játszó többi társadalmi jelenségre. Először azokat

a szociológiai jelenségeket sorolja fel, melyek „anesthetikusok” ugyan, de hatásuk érezhető a művészetek életében is. A többi társadalom hatását a művészeti társadalomra így kimutatván, megkeresi az esztétikai társadalom hatását is a többire. Azután az esztétikai élet társadalmi tényeire mutat rá. Ilyenek az esztétikai tudat és ennek szervezetei, az akadémiák, továbbá a közönség és különösen a művészet lényege, a technika, a stílus. Ilyenek még a művészeti iskolák és műfajok, végül a divat.

Az esztétikai élet szociológiai elemeinek ilyen kiemelése után, ez elemek összefoglalására törekszik. Az összefoglalás formájául a mai francia szociológia (Durkheim) mintájára a törvényeket választja. Két ilyen törvényt állít fel. Az egyik az esztétikai értékek rétegváltoztatásairól szól. „Esztétikai demagógiának” bélyegzi s romantikának (?) azt a tanítását, mely szerint csak egyféle érték van. Lalo relativizmusa szerint az értékeknek egész hierarchiája létezik, mely állandóan változásban van. A műveltebb osztályok művészei majd leszáll a néphez, majd máskor a nép művészetében keres megújulást.

A másik ilyen törvény a három esztétikai állapot törvénye, mely a szociológia tanítása szerint egyúttal minden társadalmi fejlődés állandó törvénye. Eszerint minden művésztársadalmi elem és minden művészet három fejlődési fokon megy keresztül: a klasszicizmus a csúcspont, elő- és utóklasszicizmus a kezdő és végző korszakok.

Esztétikai rendszerének bírálata nem a mi feladatunk, de könyve minden figyelmet megérdemel, mert azok közé a művek közé tartozik, amelyekben egy-egy mondat mögött néha könyvek állanak és amelyben a többszörös megformáláson keresztülessett ítéletek kikristályosodva, tisztán foglalják el a számukra gondosan kimért helyet.

Fábián István.

Pásztortűz-Könyvtár 1-5 szám.
(*Minerva R. T. kiadása, Cluj-Kolozsvár.*) A Pásztortűz-Könyvtárnak nagyok a céljai. Teret akar nyitni a mind erősebben kibontakozó erdélyi magyar irodalomnak és terjeszteni akarja a műveit min-

denütt, ahol magyarok laknak. Elérkezettnek látja az időt, hogy kiálljon a porondra és felvegye a versenyt irodalmi érték és formai kiállítás dolgában a fővárosból kiinduló irodalommal. De híd is akar lenni, híd mindenekelőtt a külön-szakadt erdélyi és az egyetemes magyar irodalom között. A trianoni határ ma még mindig kultúrzár alatt tartja az elszakadt magyarságot, új magyar könyvet nem enged be és ha beengednek, rendesen nincs benne köszönet. A Pásztortűz-Könyvtár évi sorozatában helyet ad a legjobb csonkaországi és felvidéki írónak is. Nem zárkózik el a fordítások elől sem, mert elve „belekapcsolódnai a nyugati kultúra friss vérkeringésébe“: ezeréves magyar törekvés. Mégis az első sorozat tíz könyve között csak egy fordítás, egy Bordeaux-regény akad. A budapesti kiadók legtöbbje fordítva csinálja: tíz fordítás között ad egy eredetit. Ma kiadói politika terén körülbelül megint ott állunk, mint száz évvel ezelőtt. Régen beérkezett magyar írók és harmadrangú külföldiek kerülnek kiadásra, mert a kiadók szerint a közönség ízlése ma így kívánja, a közönség ma csak ilyen könyveket vásárol. Kétségtelen azonban, hogy ez circulus vitiosus, közönség és kiadók egymást rontják és közben friss magyar tehetségek érvényesülése elé majdnem leküzdhetetlen akadályokat emelnek. Pedig hát kiket fognak a magyar kiadók egy-két évtized mulva kiadni, mint ismert írókat, ha a kezdőket nem segítik? Vagy talán nincs is ma fiatal magyar tehetség?

A Pásztortűz-Könyvtár a legjobb bizonyíték rá, hogy van. Nemesak fiatal tehetségek vannak, de van közönség is, mely olvassa őket. Legalább is a trianoni határokon túl. Mert hiszen nem véletlen, hogy a Pásztortűz-Könyvtárral egyidejűleg a Felvidéken is megindult egy hasonló vállalat, ugyanazzal a harmas céllal: a Kassai Kazinczy-Társaság Könyvbarátainak vállalata. Kb. ezer előfizetője van már. A Pásztortűz-Könyvtár előfizetői is szép számban gyülekeznek, és még többen fognak jelentkezni, mihelyt az első könyvek forgalomba kerültek.

Az első négy könyv a legjobb propaganda az előfizetések gyűjtésére. Három erdélyi és egy felvidéki író. *Pálffyiné Gulácsy Irén Főregteg* című regényét itt már második kiadásban veszi az olvasó. A pályadíjnyertes regény első kiadása magyar piacon egészen szokatlan könyvsikert ért el és azóta írójának nevét a legjobbak között emlegetik nemcsak Erdélyben, hanem nálunk is. Regénye ősmagyar problémát dolgoz fel: a föld után vágyó magyar paraszt és a földet birtokló magyar magnás harcok szembenállását. A könyv ennek a problémának a kedvéért íródott és ez néha talán jobban kitetszik, mintsem hogy ne menne az életszerűség és a művészi alakítás rovására. Timár Pál, a nemesi családból származott parasztpatriarcha a kemény munkával megszerzett föld kedvéért egybetartja zsarnoki hatalommal fiainak, unokáinak családját. Csak egy lánya szakadt ebből a családi együttesből, mert férjhez ment egy „úr“-hoz és ezért az apa kitagadja. Lánya és vő meghalnak és a hátrahagyott lányunokát odacsempészik a nagyapához. Az öreg Timár lányának még a halottas ágyon sem bocsát meg, de az unokát magához veszi és úrimódon nevelti. Egy svájci előkelő intézetbe adja, ahonnan tizennyolc éves korában tér csak vissza a nyugati kultúra minden igényével, szépért rajongó lelkében. Így jelenik meg a nyers, izzadtságsgazú parasztmilieuban, ahol a „kenyérpusztító“ a legnagyobb gyűlölet fogadja. Nem valószínű beállítás, de szükséges, mert Erzsébet az író súlyos eszméinek hordozója. Ő áll a két osztály között: parasztszaládból származik, de a lelke arisztokratikus. Ő az ütköző pont és ő a megbékítő. A harc kettős. Az egyik, a láthatatlan, Erzsébet lelkében folyik a két életforma között. A másik a földetbirtokló herceg és a parasztság között. A herceg, akinek nagyon is átlátszó neve, valamint a valóság után mintázott környezete némileg zavarólag hat, inkább főúri szeszélyből, mint elvből megtagadja a parasztok bérletének meghosszabbítását, akik számára pedig ez életkérdés. Elhatározását nem ingatja meg sem a nagybeteg, élvágyó férje mellett csak látszatéletet élő hercegnő kö-

nyörgése, sem Timár megalázkodó kérése, majd hadizenetben kirobanó fenyegetése. Egyedül Erzsébet kérésének hajlandó engedni, de ennek nagy ára van: a lány az árat nem tudja megadni. A parasztság lázadó tömege kaszákkal felfegyverezve a vadaskastélyában dőzsölő hercegre rohan. Erzsébet megelőzi őket, a herceget megmenti, csak cinkosai esnek a tömegdüh áldozatául. A herceg „megfizet” Erzsébetnek: a magával tehetetlent az éjszaka izgalmában anyává teszi. Erzsébet meghalt, gyermeke az „Új Generáció”, akit a fiatal herceg „egy bukott, bűnös rendszer ítéletül maradáka” vesz magához és magával visz egy messze világrészbe, „hogy a rothadó kor mérgezett atomjai meg ne fertőztessék”.

A regény tele van belső feszültségekkel. Minden alakja külön világ, mind egyiknek megvan a maga belső, művészettel érzékeltetett tragédiája. A hercegnő, a fiatal herceg, Sényi az egyik oldalon, Timár, Vince, Erzsébet a másikon. A legmesteribb talán Vince jellemzése, mert neki van a legkevesebb köze a problémához, ő a legkevésbé tendenciózus. Azok a helyek, ahol az író ennek az ösztönembernek érzelmi életét, annak hullámlásait rajzolja, mindenkor a magyar széppróza maradandó művei közé fognak tartozni. Kívülről fogja meg őt az író, érzelmi megnyilvánulásait mutatja be, de oly művészi, hogy belelátunk lelke forrongásába, melyet megráz a gyűlölet és a szerelem láza, a bosszuló gyilkolás emésztő vágya.

P. Gulácsy Irén nyelve a modern magyar szépprózán nevelődött, de eredeti, sajátos nyelv. Sokkal inkább szereti a magyar parasztságot rajzolni, mintsem hogy azoknak sokatmondó szűkszavúsága ne lett volna hatással stílusára. Néhol egy mondatba akar összeszorítani egy egész leírást, mint pl.: „Magas alakja lányos kezdődésekkel próbálkozta a készülő nőt”. Az olvasónak helyenkint meg kell állnia és részre bontani ezeket az összesűrített kifejezéseket, hogy megértse őket. Ilyenkor aztán az a benyomása, mintha az író is agymunkával teremtette volna meg őket és nem művészi intuícióval. Tömöríti a jelzőket és egész mondatokat ki-

ván velük helyettesíteni: „magába perlekedett óra”, „rég, megtipraltan, csakazértis énje” stb. Bátor szökimondása imponáló, de naturalisztikus hasonlatai néha túlzottaknak tetszenek.

Ez a regény is abból a vágyból fakadt, hogy feleletet adjon arra a sok fájó miéltre, mely a nagy katasztrófa után a magyarság elé tárult és hogy utat mutasson a céltalanul keresőknek. A háború utáni évek irodalmának egyik legjellemzőbb és legerőteljesebb terméke. Nem véletlen, hogy Erdélyben íródott és különösen tiszteletet érdemel, hogy nőíró írta. A regény méltón nyitotta meg a Pásztorúti Könyvtár sorozatát.

*

A következő két kötet elbeszéléseket hoz. Imponáló bátorság a sorozat szerkesztői részéről, ma amikor a magyar könyvpiacra (és másutt is) a novellás könyvek a legkevésbé keresett cikkek közé tartoznak. Érdemes volna ennek az ízlésváltozásnak belső okaival foglalkozni, de itt meg kell elégednünk azzal, hogy magára a tényre mutatunk rá. *Makkai Sándornak*, Kolozsvár új református püspökének kötet: *Megszólalnak a kövek* ugyan már szintén második kiadásban van előttiünk és ez látszólag megcáfolja a fenti állítást. De csak látszólag, mert „habent sua fata libelli”. Makkai Sándor elbeszélő művésze az utóbbi években fejlődött ki (első regénye álnév alatt 1921-ben jelent meg) és témáinak aktualitásával csakhamar népszerűvé vált. Targyát legszívesebben Krisztus életéből és Erdély multjából meríti. Ez a kötet tehetőségét sokoldalúan mutatja be. Az első három elbeszélés történeti. Bethlen Gábor tragédiája, Apáczai Cseri János nehéz küzdőse, Apafi Mihály furcsa fejedelemmé választása elevenednek meg. Az írónak erős történeti érzéke van, mellyel a multban is mindig meglátja az örök változatlant, a magyar végzetet. Elbeszélései mégis kiszakított mozaikszemekként hatnak, talán mert epizód-szerűek és nem adnak meggyőző jellemzést. Negyedik novellája, melytől a kötet címét kapta, a jelenben játszik és a pusztuló magyarság élet-halálharcát mutatja

be erős drámaisággal. A következő elbeszélés tárgyát diákkorából vette, meleg humora jólesik az eddigi novellák komor légtövé után. — Az „Egyéniség vára“ c. elbeszélése filozófiai mese, allegorikus alakokkal: az „Élet és élet“ című „egy lelki kirándulás története“, a következő kettő a halál misztériumával foglalkozik, az utolsó egy bomlottagyú ember lelki tragédiáját festi pszichológiai elmélyüléssel. — Ilyen sokszínűek Makkai Sándor témái, nehéz ezen elbeszélések után művészetéről egységes képet alkotni. Elbeszélései sohasem magukért íródnak, a szerzőnek mindig valami különleges célja van velük. A leg súlyosabb problémákat szereti legjobban és ezért a filozófikus elem néha túlteng elbeszéléseiben.

Balogh Endre elbeszéléseit hozza a Pásztorú-Könyvtár következő száma. „Mesét írok neked...“ cím alatt. Az oly korán elhunyt író írásművészetével már többször foglalkozott folyóiratunk. Ez a kötete, melynek kiadására a szerkesztőket nemcsak kegyeletük, hanem első-sorban irodalmi érzékük indította, még csak súlyosabbá teszi elvesztése feletti fájdalomukat. Rövid kis elbeszélések, valószínűleg szét-szórta jelentek meg a különböző napilapok és folyóiratok hasábjain. Csak az első, a „Párnázott ajtó“ című, hosszabb lélekzetű, valóságos kis regény, mely kevés szóval sokat sejtet, tel van drámai feszültséggel és éles színekkel világít be a „modern“ családi élet miázmás világába. Egy-két novellája („Böjte Ferenc szegény komám“, „Juhászok“) Mikszáth anekdotás elbeszélő modorára emlékeztet, de mindig van bennük valami tragikai mag, vagy drámai pointe. A legaktuálisabb a „Gólyák“ című, tárgya az elszakítás utáni erdélyi világban játszódik és — anélkül, hogy tendenciája kirívó volna — a magyar élet-akarás győzelmét mutatja be. Az ilyen elbeszéléseknek missziójuk van. — A „Pusztuló lelkek“-ben oroszos lélekábrázolást találunk szomorú magyar milieuban, míg az utolsó elbeszélés: „Mesét mondok neked“, egészen lírai, kis lányának írja meg a halállal való találkozásait. Az írónak ez az utolsó elbeszélése és ez különös tragikus szint ad visszaemlékezéseinek. — Balogh Endré-

ben a magyar irodalom kétségtelesen igen jelentős elbeszélőt vesztett el. Egyik legművészebb ábrázolóját a magyar és speciálisan erdélyi világnak, akinél az erdélyi szín nem akart különködés, hanem művészi többlet.

*

A három erdélyi író után egy felvidéki következik, mert ha *Kosáryné Réz Lola* ma már Budapesten lakik is, legjobb munkáin mégis meglátszik a felvidéki elszármazás. Ez a kis regénye, „A pápaszem“, egyike a legfinomabb, legbájosabb alkotásainak. Nem is annyira regény, mint inkább mese, annyi szeretet és annyi jószág van benne és alakjai — minden realitásuk ellenére is — annyira szimbolikusan hatnak. Egy fiatal festőművész hosszas külföldi bolyongások után, melyek világhírnevet és vagyont szereztek neki, hazaérkezik Budapestre. Itt egy öreg munkásasszony, akivel az utcán véletlenül találkozik, eszébe juttatja falun lakó édesanyját, akiről az utóbbi időben egészen megfeledkezett. Eszébe jut gyermekora, amikor a pápaszemes „anyóának“, aki oly kimondhatatlan nagy szeretettel és áldozattal nevelte, megfogadta, hogy ha felnő, palotát építtet számára, ahol csupa szépségben és boldogságban fog élni. (Ez minden anyját szerető fiúnak gyermekkori álma!) Most ezt a fogadalmat beváltja, vásárol a Hűvösvölgyben egy kis villát, berendezti művészi kényelemmel és szépséggel és elhozza az „anyókat“. Édesanyja, aki a megtestesült jószág és szeretet, aki maga körül mindenkit jóvá és örvendezővé varázsol, súlyos betegsége ellenére, melyet egy mártir hősiességével titkol, új életre ébred. Egyszerre kapja meg mindazt a szépséget, mely után egész áldozatos élete alatt vágyódott: zenét, színeket, nagyvilági életet, messze országok csodáit. Fia szívéhez hajlítja párisi, nyugtalanvérű feleségét, szerető asszonyja változtatja s amikor meghal, mint egy legendás szent, megbékélt, boldog embereket hagy hátra, akik között tovább él az ő lelkülete. — Alig van ennek a regénynek cselekménye, apró, jelentéktelennek látszó események töltik

meg, aprólékos leírások, melyek mögött azonban nagy érzések rejtőznek. A regénynek egyszerű, szinte naiv a hangja, idomul az „anyóka“ lelkivilágához, mégis érezzük, hogy az összes szereplők között ő az egyetlen, igazi bölcs. Az író nő éppen ezáltal éri el a legnagyobb hatást, sokszor az érzés könnyetfakasztó mélységeibe jut le, mégsem lesz sohasem szentimentális. A Pászortűz-Könyvtár szerkesztői nehezen találhattak volna jobb regényt olvasóik számára „A pápaszem“-nél, mely az anyai szeretetnek világirodalmi nívón álló apotheozisa.

Ezután a négy kötet után a legnagyobb várákozással tekinthetünk a Pászortűz-Könyvtár további számai elé. A csonkaországi olvasó pedig, ha ezeket a könyveket felkarolja, nemcsak saját magának szerez értékes időtöltést, hanem részesevé lesz a magyar kultúra egységéért folytatott harcnak.

Farkas Gyula.

Újabb verseskönyvek. Mint a földnek a tavaszi vetés után, a léleknek is az élet hatásai nyomán megvan a maga gyümölcsérlelési korszaka. Az aratás eredménye mindkét esetben összefügg a környező légköri viszonyokkal. A következtetés egyikről a másikra nem éppen alaptalan. E tapasztalat igazsága könnyen ellenőrizhető abban a mennyiségre feltűnő lírai termésben, mellyel a kifejezésre törő lelkiség időközönként elárasztja a magyar könyvpiacot. Egy pillantás a közel-múltban megjelent néhány kötetre általánosságban is tájékoztathat.

Bodrogi Gusztáv kis füzetének (*Versai. Költemények, dalok*) ajánlásában azt mondja, hogy ha csak az az igazi vers, „ami“ a szívből fakad, akkor költőnek vallja magát; könyve azonban — sajnos — kevésbé igazolja ezt a következtetést. A különböző felírások (Hangulat; Haza; Hit; Szerelem; Chansonok; Dalok és kuplék) szerint csoportosított próbálkozásokban sok szó esik a csókról. Erről eszünkbe jut, hogy a múzsa csókja nyomán költemények születnek, itt pedig csupán versek vannak... Ez a tapasztalat lehangoló.

Finta Sándor *Robinson szigetén* című kötete egy szemlélődő, megbékélt lélek vallomásait foglalja közszorúba. Nyájasszavú lantján az

otthonhoz való ragaszkodáson, meg a háborús emlékeken kívül rokon-szenves tempióttossággal szólnak meg a hit, szerelem, hazafias érzés, magány kedvelése és az életküzdellemmel kapcsolatos gondolatok. A forma és tartalom összhangját éreztető versek sorából megemlítést érdemel „A legnagyobb magyarhoz“ című, mely a maga egyszerűségében sem elesévelt visszhangja napjaink Széchenyi-kultuszának.

Hárs Alice verseihez (*Fehérhadjón*) ismertnevű pályatársa, Nil írt előszót. A kedves anyáskodástól áthatott sorok elismeréssel szólnak a versekben. „hellyel-közzel méltó formába“ öltözött tartalomról, de nem kevésbé irigylendő érték gyanánt emlegetik a szerző ifjúságát. Ily előzmény után a kis kötet főindítékának, az állandóan fokozódó szerelemvágnak lobogása is inkább érthető. Lázasan ismétlődő lírai sóhajok ezek a versek, leányos bájjal sejtetve a fiatal szív romantikáját, külsőségükben ügyesen simulva a hangulatköltészet divatos eszközeihez.

Szamolányi Gyula kötete (*Magyar mezőkön*) elején Surányi Miklósnak a szerzőhöz intézett sorai olvashatók. Bizonyára nem azért, mintha barátja költői termése különösebb ajánlásra szorulna, inkább annak az örömére, hogy ők, akik boldogabb időkben együtt álmodoztak a máramarosi hegyek tájékán, most újból találkozhatnak „az eliziumi mezőkön!“ A magyar sors több változatban felzokogó elégiái ezek a Szamolányi-féle költemények, átszóve a természet jelenségein, a mult emlékein s a jelen vizagztalanságán borongó lélek megilletődésétől. Az élményi erejű versek művészi hatását fokozza az a nemes tartózkodás, mely a maga csüggeteg kétségeivel már-már szinte a lemondásban keres megnyugvást (Kapuzárás). A kis gyűjtemény szíves fogadtatása talán némi bizakodást is megszólaltat majd e hivatottságra valló lant.

Birinyi József verseinek (*Tavaszi lángok*) tanítótestvéreinek ajánlja, „amik hittel és szeretettel dolgoznak a szebb magyar jövőért“. A Baján megjelent kötethez vitéz Fejérváry Dezső írt meglehangú bevezetést, melyből kitűnik, hogy Birinyi József a szlovén föld szülötte, s a